Endülüs'te Ramazan

Dünya tarihinin dönüm noktası olan bazı olaylar vardır. Onlardan biri hatta en önemlisi Hz. Muhammed (as.)'a Kur'an'ın indirilmesi ve Peygamberlikle görevlendirilmesidir. Bu muhteşem hâdise Ramazan ayında gerçekleşti. İslâm'dan önce de Araplar kamerî ayları kullanmaktaydılar ve onlardan biri olan Zilhicce'de Kâbe'yi ziyaret ederlerdi. Ancak onların nazarında Ramazan'ın bir özelliği yoktu.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber 35 yaşından itibaren her Ramazan'da Mekke yakınlarındaki Nur dağında inzivaya çekilirdi. 40 yaşına geldiğinde yine uzlete çekilmiş ve Ramazan ayının 27. Gecesi Cebrâil, Peygamberimize Kur'an'ın ilk ayetlerini tevdi etmişti. Daha sonra inen Bakara Sûresi 185. ayette de Cenab-ı Hak Kur'an'ın Ramazan'da nazil olduğunu beyan ederek bu ayda oruç tutulmasını farz kılmıştır. Bu yüzden Ramazan ayı kıymetlidir, rahmet ayıdır, yenilenme, toparlanma, güç toplama ayıdır. Onun için hasretle beklenir, her anı değerlendirilmeye çalışılır.

Endülüs'te de Ramazan heyecanla karşılanır, başta oruç olmak üzere diğer ibadetlere bu ayda daha hassas bir yaklaşım sergilenirdi. Malum olduğu üzere Müslümanlar M. 711 yılında bugünkü İspanya ve Portekiz'in bulunduğu toprakları fethetmiş, buralara Endülüs adını vermiş ve yüzyıllar boyunca yarımadada hüküm sürmüşlerdir.

İslam dünyasının diğer bölgelerinde olduğu gibi Endülüs'te de hastalar ve güç yetiremeyecek kadar yaşlı olanlar dışında herkes hatta ergenlik çağına ulaşmamış çocuklar da oruç tutardı. Ramazan'da her zamankinden daha fazla Kur'an okunur, daha fazla hayır hasenat yapılır, toplumsal yardımlaşma doruk noktasına ulaşırdı. Ramazan girdiğinde hükümdarların yoksullara sadaka dağıtmaları bir gelenek olmuştu. Görevli memurlar mahalle mahalle dolaşarak sıkıntı içinde olanları tespit eder, hükümdarın malından onlara yardım yaparlardı. Hükümdarların yanı sıra diğer devlet yetkilileri ve zengin aileler de Ramazan'da çokça tasaddukta bulunurlardı. Cuma günleri hutbelerde ve sokaklarda varlıklı Müslümanların zekât ve sadakalarla fakir fukaraya yardım etmeleri çağrısı yapılırdı.

Birçok kimse bu ayı muhasebe ve istiğfar zamanı olarak görür ve öyle değerlendirirdi. Geceleri halk camilerde toplanır ve nafile ibadetlerle meşgul olurdu.

Bir Akdeniz ülkesi olması hasebiyle İspanya'da yazları çok sıcak olduğundan yaz aylarına denk gelen Ramazanlar zorlu ama coşkulu geçerdi. Hatta zaman zaman tıpkı Anadolu'da olduğu gibi sıcaktan dolayı insanlar arasında gerginlik ve öfke hâlleri yaşanabilmekteydi. Onun için gündüzleri insanlar mecbur kalmadıkça sokağa çıkmazdı. Hâli vakti yerinde olanlar evlerinin avlusunda oymalı mermer havuzların fıskiyeleriyle havayı serinletirler, akşam da genelde havuzun başında iftar edilirdi. İnsanları iftara çağırmak bir gelenek olmuştu.

Özellikle günlük hayattaki işleri ağır olanlar, faaliyetlerindeki aktiviteyi azaltır ya da imkânı varsa daha sakin ortamlarda oruçlarını eda etmeye çalışırlardı. Hatta bazı Endülüslüler şehirleri terk ederek ribatlarda inzivaya çekilirlerdi. Uzlet için evlerini tercih edenler de olurdu. Mesela; Cömertliğiyle meşhur olan Muhammed b. Ziyad Ramazan'ı, Kurtuba Ulu Camii bitişiğindeki evinde geçirirdi. İbn Lübâbe ise Ramazan süresince camide namaz kılmanın dışında evinden çıkmazdı. Bu örneklerden de anlaşılıyor ki oruç ayı gelmeden önce insanlar

çalışma durumlarını ona göre ayarlıyor, en kötü ihtimalle işin yoğunluğunu hafifletecek yollar buluyorlardı.

Bütün bunlara rağmen gün boyu ağır işlerde çalışmak zorunda olanlar vardı. Onlar da dinin sağladığı imkânlardan faydalanarak hayatî bir tehlike olacak derecede zorlandıklarında sonradan kaza etmek üzere oruç tutmaya ara veriyorlardı. Nitekim Kurtuba'da bir cenazenin defin işlemleri çok sıcak bir oruç gününe denk gelmiş ve defin işleriyle uğraşanlar oruçlarını bozmak durumunda kalmışlardı.

Endülüs'te orucun yanında teravih namazları da titizlikle eda edilirdi. Günümüzde de Ramazan ayına mahsus aynı coşku ve heyecan devam etmektedir. Bu heyecana 2019 yılında Gırnata'da bizzat şahit olduk. Şehirde oruçlar genelde topluca Gırnata Ulu Camii'nde hoparlörsüz okunan ezanlarla açılmaktadır. Meşhur el-Hamrâ Sarayı'nın karşısında yer alan caminin altında büyük salonlar bulunmakta, kadınlar ve erkekler ayrı mekânlarda iftar etmektedirler. Yere serilen yaygılar etrafında oturularak hurma ve sütle oruç açılmakta, çorba ve pilavla devam edilmekte ardından da topluca namaz kılınmaktadır.

Yatsı vaktinde ise teravih hatimle kılınmaktadır. 2019'da bir teravih esnasında namaz arasında cemaat yüksek sesle topluca tekbir getirmeye ve kelime-i tevhidi tekrarlamaya başladı ve bu durum bir süre devam etti. Sonradan bunun sebebini sorduğumuzda şu açıklama yapıldı: Bir kişi ihtida etmiş, İslâm'a girmişse onun da aralarında bulunduğu cemaat bunu herkese duyurur böylece onun Müslüman oluşunu kutlarlarmış. O gün de bir kişi Müslüman olmuş, böylece onun Müslümanlığı bu şekilde kutlanmış ve ilan edilmiş oldu.

Tarihte Endülüs Ramazanlarının baş yemeği diğer zamanlarda olduğu gibi *maruziya* idi. Bu yemek kuzu etinin bal, kişniş, nişasta, badem, armut cevizle pişirilmesi şeklinde yapılırdı. Ayrıca *beyaz tafaya* ve *yeşil tafaya* da önemli yemeklerdendi. Adatavşanı, güvercin ve tarla kuşu eti tercih edilen hayvanlardandı. Adatavşanı; safra ve sirkeyle terbiye edilir ve fırında pişirilirdi. Güvercin ve tarla kuşu ise sarımsakla ve peynirli salçayla yenirdi.

Tatlı olarak yumuşak beyaz peynir üstüne tarçın serpilip balla tatlandırılan sıcak *mücennebât* alınır, gülsulu, çamfıstıklı ve fındıklı börekler yenirdi.

Endülüs sofralarında *orjat* denilen helal bir içecek yer alır, Koler Dağı'ndan getirilen karla yapılan kaysı şerbeti içilirdi.

7 Ramazan / 8 Nisan 2022

Prof. Dr. Nizamettin PARLAK

Not: Bu makalenin kaleme alınmasında şu eserlerden faydalanılmıştır: Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet*, Ankara, 2013, s. 58, 74-89; Amin Maalouf, *Afrikalı Leo*, trc. Sevim Raşa, İstanbul, 2004, s. 15-31.